

**„VÉGNÉLKÜL VALÓK AZ EGYENETLEN
HÁZASTÁRSÁK SZÖVEVÉNYEI”¹
WESSELÉNYI ANNA ÉS BETHLEN LÁSZLÓ VÁLÁSAI**

SZABADI ISTVÁN

Cserei Mihály írja históriájában az 1696-os esztendőre emlékezvén: „menénk Boncidára Bethlen László lakodalmára, ki Wesselényi Pál leányát vette vala, noha nem vala kedve hozzá, de a bátyjai hajták rá. Nem is lön szerencsés lakások, elhagyá feleségit, s nehezen válhatván meg a papok székin tőle, azután Folthi Bálint leányát vevé el feleségül.”²

Bethlen László (1675–1717) Bethlen Farkas történetíró, erdélyi kancellár fia, küllői főispán és tanácsúr, az 1709-ben felállított guberniális deputáció tagja, Bethlen Miklós szeretett rokona. Wesselényi Anna báró Wesselényi Pál tanácsúrnak, a kurucoknak nevezett bujdosók vezérének és Béli Zsuzsannának leánya, Wesselényi Istvánnak, a naplóíró erdélyi országgyűlési és táblai elnöknek a húga.

Szerencsétlen házasságuknak nem éppen pozitív kicsengésű (több helyen pontosításra szoruló) emléket állított Hermányi Dienes József népszerű anekdotagyűjteménye, „Nagyenyedi Demokritusa”: „Bethlen László feleségül vette vala a’ Wesselényi István Testvér hűgát; de kevés idő mulva felmene Bécsbe, hogy Léopoldus Császártól megnyerje az Erdélyi Gubernátorságot, és udvari Praefectussának hagyá Pápai Jánost, a’ jó forma egész férfiat, ’s az lön az Ifjú Asszony mellett is a’ Corporis Custos; de ebre bírta volt a’ hájat, minthogy Bethlen is két esztendeig mulata Bécsbe; mely idő alatt sokat kisértgeté ötet a’ Császár Confessionáriusa, de hijába. Haza jöven, eltelé két fülét a’ Felesége felöll való ’s Erdélyt bak büzzel bétöltött hír: mene azért panaszra a’ Sogorához Wesselényi Istvánhöz (ezek a Wesselényiek Lengyel nemzet) mindjárt pedig asztalához ülteti a’ Sogor a’ Sogorát; de Bethlennek igen rősz kedve vala, és nóha a’ bort felettébb szeretné, az asztalnál a’ pőhárt csak maga előtt tartja vala; mőnd azért tréfából Wesselényi: *Igyék kegyed Sogor Uram, ha nincs 100. arany a’ Zsebében*, – akkor Bethlen 100. aranyat kiönt az asztalra; de Wesselényi megparancsolá, hogy egy is el ne vesszen azokból. Innen mene Fejérvára Bethlen Veszprémi István Püspökhöz, és leteve 200. főríntot, és kíváná, hogy

¹ Az idézett félmondat Bod Péter 1763-ban megjelent *Synopsis juris connubialis* című munkájának Benkő László által fordított 1836-os kiadásának előszavában szerepel. Idézi SIPOS 2002, 105.

² CSEREI 1983, 276. Az esküvőről Czegei Wass György is említést tesz naplójában: „1 Augusztus... Bethlen László uram lakodalma is meglött, estve hat órakor ülvén le asztalhoz”. CZEGEI WASS 1896, 219.

ötet a Wessellényi Leánytól elválassa, – de a' Püspök mondta: Régen úgy volt, hogy ha az Uri Ember 200. forintot letett divortiumot nyert de már most az nem lehet, hanem kegyelmed Bethlen Uram Citáció mellett folytassa Causáját, és bizonyítson ha válni akar, – mellyen meg indulván Bethlen László a' kardjához kapa; de a' Püspök ragadván hosszú és vastag nád pálczáját: hadj békét a fegyvernek te Gróf beste fia; mert bizony dolog, hogy ezt a' pálczát a' hátadhoz ütöm. Ezzel elmenvén Bethlen, megnyeré a' kurvától való elválást, ki osztán Pápaihoz is ment férjhez; de Pápai János Rákoczi Ferencz mellé álla 's vele el is bujdosék, a' Török földjén is hala meg; Pápainé pedig sokáig özvegyle 's lakik vala Szilágyban. Bethlen úgy vévé el azután a' Folti Bálintné Leányát Máriát kitől négy fiai löttek".³

Pontatlan Hermányi Dienes először is abban, hogy Wesselényi Anna félrelépését Bethlen László bécsi megbízásához köti. Bethlen 1702-ben lett a Gubernium követe Bécsben, ugyanakkor válóperét már 1700-ban megindította a Küküllői egyházmegegyében, az 1700. július 29-én kezdődött magyarherepei parciális zsinaton. Anna, mint alperes, az első tárgyalás alkalmával nem jelent meg,⁴ procuratorát sem küldte el. Ennek ellenére a parciális szék nem utasította el, csak elhalasztotta az ügy tárgyalását, Engedett Bethlen László sürgetésének, kimondva ugyan illetékességét, de vitatva azt, és Veszprémi István erdélyi püspöktől további információkat várt.⁵ A per 1701 márciusában folytatódott a szászcsávási parciális zsinaton,⁶ az alperesnek köszönhetően újabb halasztásra került sor, de maga a parciális szék is igen óvatosan

³ HERMÁNYI DIENES 1992, 232–233.

⁴ BUZOGÁNY–ÖSZ–TÓTH 2008, 177. „A méltóságos gróf Bethlen László uram önegysága causájában az asszony önegysága, Veselyéni Anna intettetik, hogy a Partialison ennekutána admoneáltatván önegysága, compareállyon, hogy per non venit causaja önegységának ne periclitállyon”.

⁵ BUZOGÁNY–ÖSZ–TÓTH 2008, 178–179. „Lelkünk esmérési kötelezven bennünket mind az igazságnak kiszolgáltatására, mind pedig külső-belső magistratusunkhoz való engedelmességre, minekokaért a méltóságos gróf Bethlen László uram maga siralmas causájának eligazítására szüntelen kényszerítven bennünket, jóllehet ilyen nehéz causat, kivált méltóságok között, kívántuk volna nem itt tractusunkban ítéletben vétettetni. Mindazáltal mi tehetségünk szerént megvizsgálván a dolgot, állalláttunk és megértettük, hogy az Inctanak igenis competens fóruma a Küküllő vármegyei reformatata Szent Partialis, ilyen bizonyos okokra nézve: [312.] 1. Mert az Inctat de bonis suis sohunnan nem citálták, hahol pedig valamié volna, ott teneálna illud: Actor debet sequi forum rei. 2. Mert a patratumak ut plurimum itt estek, és azokból való scandalumok itt vadnak, regulánk szerént peniglen a reust oda szoktuk igazítani dolgának igazítására, ahol scandalizált. 3. Mert az első citationak alkalmatosságával nekünk küldött leveléből az Inctanak látszik magát compromittálni ad futuram comparitionem forumunkra. 4. Mert ilyen derogamennyére lenne a Szent Társaságnak, hogy mi nem esmértetünk olyan tökéletes lelküesmérési embereknek, mint más tractusbeli atyafiak, ha minden igaz ok nélkül egyszer kezinkre adattatott, és valamennyire kezünk elkezdődött dolog másova transferáltatnék, mivel illy nagy causak nem Partialisból Partialisra, hanem Partialisból Generalisra szoktanak menni. 5. Mert nem excipiált procuratora által tempore suo de foro, amelynek meg kellett volna lenni.

⁶ BUZOGÁNY–ÖSZ–TÓTH 2008, 180. „Meghallgatván a fellejebb specificált helyen, esztendőben és napon méltóságos gróf Bethlen László uram önegysága felesége, gróf Veselyéni

kezelte az ügyet, megjegyezve ugyanakkor, hogy újabb halasztásról szó sem lehet, mert különben az egész vizsgálatot „finaliter leveti magáról”. Parciális szinten 1701 júniusában tárgyalták utójára kettejük perét, ekkor ítélet is született. Anna, mint alperes egy képviselője révén bevádolta férjét, ám mivel több eljárásbeli hibát ejtett, állításait és az utólag benyújtani kívánt tanúvallomásokat a parciális egyaránt elutasította.⁷ A megszületett határozatban a Bethlen László által felhozott vádak is elhangzanak: „az Actornak jelen való relatoriaiban találtunk tiszta házásokhoz nem férhető ilyen tilalmas dolgokat, mellyek ellen az Incta elégségesképpen nem menthette magát, úgymint: I-mo. Titkon iffjú legénynek, mintha urának, maga nevével, címerével varrott igen drága keszkenőt varrott és adott. II. Titkos helyeken, titkos leveleket írt és ládájában tartott. III. Iffjú legénynek elmentén siránkozott, kesergett, siralmas verseket írt és gyászolta. 4. Maga nyelvvel vallyá, hogy az iffjú legént, mint a szívét, úgy szerette, kinek is kedvét uránál inkább kereste. 5. Iffjú legényekkel titkon való csókolódását kétszer is látták. 6. Magának iffjú legényt fizetéssel is munkálódott. 7. Gyanakodván urára, a méltóságos grófra, azt mondotta: én is megadom a kölcsönt. 8. Tíz-tizenkét óráig is iffjú legénnyel sötétben, hol gyertyánál, hol setétben együtt volt. 9. Urának hazajövetelit cselédivel strázsáltatta iffjú legénnyel bennlétekor, és többek effélék is vadnak”. A két huszonéves házas fél tehát kölcsönösen vádolta egymást hűtlenséggel, Anna pedig állítólag bosszúból lépett félre. A parciális szék a Geleji-féle kánonoknak megfelelően, mivel szemtanú nem bizonyította Anna hűtlenségét, de a körülmények ellene szóltak, az ügyet a generális zsinat elé terjesztette,⁸ a jegyzőkönyv alapján elmondhatjuk, hogy a parciális többé nem foglalkozik velük, s ezzel az ügy az egyházmegyei jegyzőkönyvből kikerült.

Az erdélyi generális zsinatok vonatkozó eredeti jegyzőkönyvei elpusztultak, azok rekonstrukciójakor a rendelkezésünkre álló iratok között nem találkoztunk valóoperük-

Anna asszony ellen inchoált actiojában az asszonymnak öngagságának personalissa által előttünk tött instantiaját, és a ratiokat is, mellyekkel processusban indítani, avagy halasztani akarták a causat, ab utraque parte ponderálván az asszony öngagsága részéről, rationes per instantiam allatas terhesebbeknek és bevehetőbbeknek találta a Szent Partialis. Accedálván ehhez más nagy embereinknek is levelek által tött admonitiojok, hogy illy nagy dologban lassan siessünk.”

⁷ BUZOGÁNY-ŐSZ-TÓTH 2008, 181. „Mivel a méltóságos gróf bethleni Bethlen László uram öngagsága az Inctától se nem citáltatott, sem exmissioja nem adatott, sem etszer, sem másszor, sőt a legitimáltatott relatoriaknak beadásának idején nem is kívánta az Incta, annakokáért tetszett minékünk, hogy most is azok a relatoriak, mellyek a gróf ellen vadnak, amellyeket kíván az Incta olvastatni, az nem admittáltatik”.

⁸ BUZOGÁNY-ŐSZ-TÓTH 2008, 181. „Mivelhogy mindezek nem szemmel látott nyilvánvaló paráznság, mindazonáltal nyilván arra célozó gravis circumstantiak lévén, jó lelkiismerettel ítéllyük az Inctat olyan személynek, aki hites urához való házassági kötelességit egészen és tisztán meg nem tartotta. Mely dologban egészen finaliter pronuciálni nem akarunk, hanem a Szent Generálisnak felső esztendőben tett deliberatuma szerént in quo in Synodis Particularibus non nisi in manifestissimis adulteriis vult pronuciari, a Szent Generálisnak ítéletire és arbitriumára bocsátjuk”.

kel. Egy utalás van arra, hogy Marosvásárhelyen 1702. június 24–30. között tárgyalhatták kettejük ügyét: „26. Junii sessio 3-tia délután, unszolta méltóságos Bethlen László gróf a Szent Generalist arra, hogy az őnagysága causaja ne délután, hanem reggel vétetődnek elő, mellyben is engedelmeskedvén őnagyságának a Szent Generalis, halasztá azt ad 27. Junii”.⁹ Elvlasztásuk ekkor aligha történt meg, hiszen Wesselényi István¹⁰ naplójában, amelyre még visszatérek, végig Bethlen László feleségként emlegeti Anna húgát.

Az említett marosvásárhelyi zsinat után 1703. június 17-én ült még össze a generalis zsinat Enyeden, a fennmaradt iratok ekkor sem említik őket, majd az ülések sorában, nyilván a katonai-politikai helyzet miatt hosszú szünet következett, legközelebb Gyulaféhevárott, 1707. június 26-án kerül sor újabb sessionra. Ügyük ekkor sem bukkan fel, de Wesselényi István naplójából¹¹ kettejük időközbeni kapcsolatáról sok minden kiderül.

1703-ban a Gubernium Kolozsvárról Gyulaféhevárra, majd Nagyszebenbe menekült, vele együtt tagjainak családja, és általában a Habsburg-párti erdélyi főnemesiség egy része. Így került Bethlen László és Wesselényi Anna is Szebenbe, Anna immár Wesselényi István házanépével. Bethlen maga 1704 januárjától töltött hosszabb időt Bécsben, mint a Gubernium követségének egyik tagja. 1704. január 10-én hagyta el Szebent,¹² és hosszabb-rövidebb szünetekkel 1708 novemberéig Bécsben maradt. Wesselényi Anna férje pénzéhez, még annak kamatához sem férhetett hozzá,¹³ szilágysági, hadadi birtokára nem térhetett vissza, nehogy gyanút keltsen a császáriakban Szeben elhagyásával,¹⁴ így testvérbátyja anyagi támogatásából,¹⁵ és kölcsönökből élt.¹⁶

⁹ BUZOGÁNY–DÁNÉ–KOLUMBÁN–ŐSZ–SIPOS 2016, 396. Az esetleges határozatot nem jegyezte fel az udvarhelyszéki egyházmegye protocolluma, amely alapján rekonstruálták a vonatkozó részt, ráadásul a feljegyzést készítő esperes vagy jegyző, ahogy maga írja, nem is szívesen öröközte meg a divortiális ügyek részleteit.

¹⁰ Wesselényi István (1674–1734) Wesselényi Anna testvérbátyja, (Wesselényi Pálnak, 1674-től a kurucok egyik vezérének fia). Gyermekkorát Gerenden, Zsibón és Hadadon töltötte, 1691–1692-ben a császári hadsereg őbestere, majd hadnagya, 1699-ben Közép-Szolnok megye főbírája. 1700. június 22-én veszi el Bánffy György gubernátor lányát, Katát. Nagyszebenben ő képviselte a partiumi részeket az 1703-as „országgyűlésen”, illetve a gubernátor magántitkára volt.

¹¹ WESSELÉNYI 1985.

¹² WESSELÉNYI 1985, I. 60. „ma estefelé indult fel Bécsbe Bethlen László uram” 1704. január 10.

¹³ WESSELÉNYI 1985, I. 308. „Ugyan ma is voltam a királybírónál a húgomasszony dolgában, de keveset efficiálhaték, mert nem vájhatánk pénzt rajta a Bethlen László pénzének interesében” 1704. december 17.

¹⁴ WESSELÉNYI 1985, I. 526. „A húgom, Bethlen Lászlóné is itt igen sok szükséggel élvén, kéredzeni akart akart volna ki maga jószágába, de itt nem is mér az ember, mert én magam vennék suspitiór rám”. 1705. augusztus 29.

¹⁵ WESSELÉNYI 1985, I. 71. „Ugyan ma küldöttem pénzt húgom, Bethlen Lászlónénak, a mostani szükséghez képest” 1704. március 24.

¹⁶ WESSELÉNYI 1985, I. 551. „Ugyan Bethlen Lászlóné húgomasszony is megszűkülék, itt Szebenben is én magam nem segíthetvén, kért kölcsön Alvincsi uraméktól száz magyar

Bethlen László bécsi teljesítményével megbízói nem voltak elégedettek (lényegében semmit nem ért el). Leginkább az általa elköltött pénzt sokallták, Wesselényi naplójában legalábbis az esetek túlnyomó részében ilyen összefüggésben merül fel a neve: „A dolognak pedig veleje itt van, hogy amikor felküldötték, akkor az urak sponte megígérték neki a 12 forint diurnumot, már most megsokallották, hogy látják, hogy sokra megyen, holott csak harmadmagával van odafel, és örömet megszoritának, minthogy látják, hogy kevés hasznot csinál odafel való léte, és nem is gondolták, hogy annyi időt foglaljon bé magával otléte”.¹⁷

Magát Wesselényit ennél is jobban bánthatta sógora bécsi életvitele: „Hozódék elé beszéd közben, hogy Bethlen László, az én jó sógorom, már sokáig kurválkodván Bécsben (ugyanis nem egyébért, hanem csak azért lakik ott), elköltvén már az országtól adott 10 000 forintokat, most azt írja és ugyanezért is küldötte le szolgáját, hogy ami argenterijája lészen vagy adják el, vagy veressék fel pénznek és küldjék fel neki. Két kis arany pohara is lévén, kinek a híre volt nagyobb mint maga, nem lévén több ötven aranynál őbenne, azt is most vagy eladják, vagy felveszik. Így szokta elkölteni a fajtalan és tékozló fiú eleitől könnyen reája maradott, de nehezen aquirált gazdagságát”.¹⁸ Pár nap múlva visszatér Bethlen kérésére: „Ugyan Bethlen László írván onnan felyül, hogy az ezüstmarháját ideálá veressék fel, és küldjenek fel neki aszolgájától Zöld Ádámtól 4000 rénes forintokat. Ma azért az úr megméretvén, száz gira lött belőle, melyből lészen circiter harmadfélezer forint. Ilyen kurta, ugy mint 25 poltura, odafel pedig 40 poltura téssen egy német forintot. Az aranyok pedig az aranyosmarháknak semmibe mégyen. Azért az úr meg akarván váltani egy öreg virágos kupát és két kis arany poharokat, melyekben ötven arany volt. A többit a Mincházba viszik. Melyet könnyen felsípolhat Bethlen László úr odafel a kurvákkal”.¹⁹

Hadd tegyem hozzá, hogy Bethlen László úr költségeit esetleg növelhette a sok ital is, amit elfogyasztott, hiszen a bethleni Bethlenek, kevés kivételtől eltekintve, bizony mértéktelenek voltak e téren is, ahogy azt Bethlen Miklós is intően írta kedves unokaöccsének, Lászlónak, aki igen közel került hozzá bécsi fogsága alatt: „Az én kglmedhez igaz indulatból tett írásommal tartoztam; higgye kglmed, kit Isten tud, majd úgy kívánom kglmed boldogulását, mint a gyermekemét, az Isten házáért, az hazánkért, az familiáért, de féltem kglmedet, úgy ne vágassék idő előtt ki, mint a többi. Ezt pedig csak a mértékletlenség szerzetté azoknak nagyobbára mind. Mennyit

forintokat, olyan conditiók alatt, hogy nekem magamnak kellett obilagóriát adnom Alvincziéknak, hogy hog kimenetelünk után fél esztendőre a száz forintokat megadja húgomasszony, vagy ha akkor nem adja, azután rendben interest fizet reá, melyet is ha húgomasszony nemcselekednék, én tartozom nekik egész contentációval mindenekről. És viszont húgomasszony is nekem obligálta magát, hogy valami infestatióm vagy alkalmatlanságom abból eshetnék, ne én, hanem őkegyelmeén és az őkegyelme jószágaiából lenne meg az egész complanatio, melyről való obligatoriája húgomasszonnak az hadadi jószágleveleknek a ládájában, az magam idejebéli akták között való csomocskában vagyon megtaláni”. 1705. október 1.

¹⁷ WESSELÉNYI 1985, I. 333. 1705. január 20.

¹⁸ WESSELÉNYI 1985, II. 41. 1707. január 28.

¹⁹ WESSELÉNYI 1985, II. 48. 1707. február 3.

éltek a régiebbek, nem tudom, de a kiket zászlók czimerekrol és per aliam certam notitiam tudok, másfél száz esztendő alatt egy Bethlen sem érte az 67. esztendőt, még penig ilyen erőbe és egészségbe, mint én (mert az mint én vagyok, magamnak s minden ismerősömnek csudája). Az én nagyatyám Bethlen Farkas élt 58 esztendőt. Az atyám 64, Bethlen György nagy erős iható ember 47, második Bethlen György 43, Bethlen Mihály annak a fia 38; a kglmed nagyatyja Bethlen Ferencz 52, a kglmed atyja 40, Bethlen Gergely 56, Elek 53, Bethlen Sámuel 44, Bethlen Pál 40, minapi Ferencz 36, Mihály 32”.²⁰

Bizony, Bethlen László is 42 éves korában, 1717. március 30-án hunyt el, ráadásul Hermányi Dienes idézett művében azt is megjegyzi igen kedvesen, hogy: „ennek a Bethlennek nagyobbik fia²¹ addig fajtalanzkodott a szebeni szásznékkal s másokkal, s addig ivott, míg kiszáradt a világból, holott szép elméjű ember volt”. Itt jegyzem meg, hogy Bethlen László is minden hibája ellenére igen tehetséges volt, például II. Apafi Mihály barátjaként²² I. Apafi Mihály temetésén is ő adott elő egy, a maga által írt terjedelmes búcsúztató költeményt, mely egyetlen kéziratban maradt fenn²³. Zilahyi Sebes András 1717-ben, Bethlen László temetésén tartott prédikációjában így fogalmaz: „Theologusokkal Theologus, a Philosophusokkal Philosophus, A Historicusokkal Historicus, a Törvénytudókkal Törvénytudó lehetne”. Ne feledkezzünk meg egyéb megbízatásairól sem: tagja lett a deputációnak, s Küküllő megye főispánságát is elnyerte, erről 1713-ban mondott le, amikor a Gubernium tanácsosává nevezték ki. 1712-ben az erdélyi rendek gubernátorságra jelölték. Az erdélyi református egyház főgondnoka volt.

Wesselényi Anna portréjához pedig az tartozik hozzá szorosan, hogy gyermekkorát meghatározta szüleinek elhúzódo és az erdélyi országgyűlés jegyzőkönyve szerint is „hallatlan példájú nagy botránynak”²⁴ számító válópere. Ennek egyik tárgya az az irdatlan összeg, amit felesége pénzéből Wesselényi Pál a hadakozásra elköltött.²⁵ A háborús időkben a család széthullott, Wesselényi Pál és Béli Zsuzsanna

²⁰ LUKINICH 1906, 82–83.

²¹ Nem tudom, melyik fiára gondol, mert Wesselényi Annától egy fia született, Farkas, ő gyermekkorában meghalt. 1709-ben vette feleségül Folthy Máriát, tőle született Gergely és Zsuzsanna, akik csecsemőkorban haltak meg, továbbá Ferenc, László, Lajos és Gergely (utóbbi már apja halála után látta meg a napvilágot) Lásd LUKINICH 1927, 530. Ferenc és László „életüknek virágzó állapotjában” haltak meg, közelebbi adatokat róluk nem ismerünk, valamelyikükre utalhat Hermányi Dienes, hiszen ő maga 1763-ban halt meg, azaz Lajos (1779) és Gergely (1792) halála előtt.

²² Tevélegesen közreműködött II. Apafi Mihálynak Bethlen Katával kötött, egyébként súlyos következményekkel járó házasságának tető alá hozásában. A részleteket lásd NÉMETH 1988, 197–199.

²³ SZABADI 2005, 55–57.

²⁴ EOE XX. 1897, 54.

²⁵ PETRI 1901, 419. Wesselényi Pál: „atyja, néhai nagy emlékezetű Wesselényi István uram holta után nevetlen árvaságban maradván, az időnek sok boldogtalan változasi és a hazának is sokszori romlási és pusztulási miatt, nevezetesen a magyarországi evangelica religionak persecutiója közben hazájokból kibújdosott magyarokkal együtt bújdostában

évtizedes perére (mely 1678-ban már tartott,²⁶ melynek során egymást kölcsönösen paráznsággal vádolták, mégsem választották el hivatalosan őket), végül az az országgyűlési határozat tett pontot, mely a különlakást rendelte el, és azt, hogy Béldi Zsuzsanna a gyéresi és fejérdi Wesselényi-birtokon éljen, ellátását pedig a Wesselényiek hadadi és zsidói jövedelme biztosítsa.²⁷ Jelen keretek között arra megint csak utalni lehet, hogy Bornemissza Anna fejedelemasszony „megbűvöltetésében” Anna nagyanyja, Béldi Pálné Vitéz Zsuzsanna mellett Anna anyjának, Béldi Zsuzsannának is szerepet tulajdonítottak.²⁸

Visszatérve Wesselényi Anna és Bethlen László házasságának felbontására: Mire Gyulafehérvárott 1709. június 11-én, sok év szünet után sor került a következő generális zsinatra, már bizonyára elváltak. Ugyanis Anna ebben az évben a tiszántúli egyházkerület zsinata előtt kérte házassága felbontását, immár mint felperes, és kapta meg az engedélyt újabb házasság megkötésére. A jegyzőkönyv tanúsága szerint Bethlen László ekkor már újabb házasságban élt (tudjuk: Folthy Máriával). Nehezen képzelhető, tekintettel a református egyházban betöltött egyre fontosabb szerepére, hogy bigámiát követett volna el, tehát valamikor Erdélyben sor kellett kerülnön a házasság felbontására, talán mégis „citatio nélkül lefolytatott causa” révén, ahogy Hermányi Dienes József Bethlen kérését feljegyezte. Veszprémi István volt még mindig a püspök Erdélyben (1713-ig), s lehetséges, hogy félretéve „vastag nád pálczáját”, mégis divortiumot adott Bethlen Lászlónak, de ennek írott nyoma eddigi tudomásom szerint nem maradt fenn.²⁹

sok költség és kárai után, mostan újabb hadakozásra induló apparatusához igen sok költséggel jutván az üdök alatt külső és belső javaitól penitus exhauriatot volt”, feleségének Béldi Zsuzsannának sok pénzt költsötte el, hogy felesége kárt ne valljon, a hadadi s zsidói egész jószágot tartozékaival 10,000 frtban, a géresi jószágot 6000 frtban adá, vallá és inscribálá az ő házastársának Béldi Zsuzsannának s két ágon való maradékaiknak a megírt összegig meghihatalanúl”.

²⁶ KONCZ 1891, 31.

²⁷ SIPOS 2000, 32.

²⁸ HERNER 1988, 20. Wesselényi Pálné Béldi Zsuzsanna szintén részt vett anyja praktikáiban. Kende Klára szerint „Hadadban boszorkányos asszonyokat gyűjtött össze, hogy azok is munkálkodnák az asszonyunk ő nagysága nyavajája terjedését”. Béldi Zsuzsanna természetesen már a Béldi-féle mozgalom kapcsán is gyanúba került. Hosszú időre Kolozsvárt jelölték ki kényszerlakhelyéül, csak 1680 elején hagyhatta el a várost. Internálását elsősorban politikai szempontok indokolták, hiszen összekötőként működhetett volna a Béldi-párt erdélyi képviselői és a Partiumban táborozó bujdosók között. Elzártságába nehezen nyugodott bele, s mint azt 1679-es leveléből láthatjuk, meglehetősen szemtelen célzásokkal sürgette kiengedését. Az ellene felhozott vádak, hogy ti. varázslókkal tartott kapcsolatot és maga is varázslott, férje ügyesen felhasználta ellene 1690-es válóperüknél.

²⁹ Így nincs nyoma a Bethlen családnak az MNL OL-ban lévő anyagában sem: P 1955 6. csomó Bethlen László iratai 1682–1716. Talán Kolozsváron, a Bethlen család keresdi levéltárában található valami vonatkozó irat.

Feltételezem, hogy Anna immár maga ragaszkodott a nyilvános tárgyaláshoz, melyet illetékességből a hadadi, szilágysági birtokos főnemes asszony beterjesztésére Kállóban a tiszántúli generális zsinat folytatott le 1709. június 29-én. Az egyházkerületi jegyzőkönyvben a következő bejegyzést találjuk: *Illustrissima ac magnifica domina comitissa Anna Veselényi a viro suo spectabili ac magnifico domino Ladislao Bethlen comite infidelitatis crimine notato separari cupit. Deliberatum: Quoniam infallibili documento illustrissima domina comprobavit infidelitatem viri sui illustrissimi domini comitis Ladislai Bethlen, qui etiam transivit ad nova vota, itaque legitime a Sancta Synodo Generali separatur. Nubat in Domino.*³⁰

Tehát Anna, mint felperes Bethlent vádolta meg házasságtöréssel, a benyújtott iratokat nem ismerjük, de a zsinat számára a helyzet egyértelműen Wesselényi Anna vádjait igazolta, így sor kerülhetett (valószínűleg második) elvásztásukra.

Ezután történt (történhetett) meg Wesselényi Anna második házasságkötése nem mással, mint régi szerelmével, Pápai Jánossal,³¹ az 1701-es küküllői parciális zsinat jegyzőkönyvében szereplő „iffjú legénnel”, kit „mint a szüvét, úgy szerette, kinek is kedvét uránál inkább kereste”, kinek „elmentén siránkozott, kesergett, siralmas verseket írt és gyászolta”. Pápai János nevének megfelelően dunántúli, kismemesi származású, 1660 körül születhetett. Jól képzett ember volt, peregrinusként Odera-Frankfurtban tanult, majd Bethlen László erdélyi birtokain lett provizor (innen ered tehát ismeretsége Wesselényi Annával), később ugyanez az ecsedi Rákóczi uradalomban. 1703 júliusától Rákóczi Ferenc mellett különböző tisztségeket tölt be, 1705 októberétől pedig követként a fejedelem török kapcsolataiért felelős Isztambulban, Belgrádban. 1709 márciusa után valóban itthon tartózkodik, de 1710 januárjában ismét Isztambulban van, majd a moldvai vajda fogságába esik, a szatmári békekötés után is Törökországban marad. 1732–1738 között Rodostóban él a fejedelem mellett, Bukarestben hunyt el 1740-ben.

Wesselényi Anna második házassága tehát jóval később történt, mint Hermányi Dienes írja, és nem is Pápai János özvegyeként halt meg (nem tudjuk, mikor). Ugyanis az eddig vonatkozó irodalom figyelmét elkerülte az a levél, melyet Zoványi György későbbi tiszántúli püspök írt Huszti Lovász Sámuel máramarosi esperesnek, nem mellesleg a tiszántúli egyházkerület főjegyzőjének 1717-ben, még mint szilágysági (zilahi) esperes. A levél szerint Zoványit mint szilágysági esperest kereste meg a negyven év körüli korban járó Wesselényi Anna, kérve elvásztását Pápai Jánostól (aki ekkor már Törökországban élt), hivatkozva annak házasságtörésére, amelyet mellékelt iratokkal világosan bizonyított. Zoványi kitért a kérése elől, de hogy valamiféle vigasztalást nyújtson, feloldotta házassági kötelezettsége alól. Mivel a Helytartótanács rendelet szerint ekkoriban generális zsinatot nem lehetett tartani, Zoványi kérte Huszti Lovász Sámuel máramarosi esperest, hogy „a Méltóságos Patiensnek régen szenvedő szivinek nehéz tőrből való ki szabadulására nyisson utat”, ha a többi

³⁰ TtREL I.1.a.2.

³¹ Törökországi naplóját BENDA Kálmán adta ki 1963-ban, de sem ebben, sem 1709-es naplójában (természetszerűleg) nem foglalkozik magánéletével (1709-es naplóját THALY Kálmán közli: *Monumenta Historica* 2. osztály 27. Budapest, 1875. 174–256).

tractus az ügyet oda [Máramarosba] delegálja.³² Az újabb divortiális ügy iratainak nyomára eddig nem akadtam, de tekintettel a felperes tekintélyére, az minden bizonnyal a felperes számára kedvező ítélettel ért véget. Wesselényi Anna halálának éve, éppúgy, mint születésének ideje, ismeretlen számomra, válása után csupán egy-két utalás található róla különböző szilágysági gazdasági iratokban.³³

BIBLIOGRÁFIA

BUZOGÁNY–ÖSZ–TÓTH 2008

A Kükküllői Református Egyházmegye Parciális Zsinatainak végzései I. 1638–1720. Összeállította, sajtó alá rendezte, bevezető tanulmánnyal, jegyzetekkel és mutatókkal közzéteszi BUZOGÁNY Dezső–ÖSZ Sándor Előd–TÓTH Levente. Kolozsvár, 2008, Erdélyi Református Egyházkerület.

BUZOGÁNY–DÁNÉ–KOLUMBÁN–ÖSZ–SIPOS 2016

Erdélyi református zsinatok iratai I. 1591–1714. Összeállította, sajtó alá rendezte, bevezető tanulmánnyal, jegyzetekkel és mutatókkal közzéteszi BUZOGÁNY Dezső–DÁNÉ Veronka–KOLUMBÁN Vilmos József–ÖSZ Sándor Előd–SIPOS Gábor. Kolozsvár, 2016, Erdélyi Református Egyházkerület.

CZEGEI WASS 1896

CZEGEI WASS György és Wass László naplói 1659–1739. Közli NAGY Gyula. Budapest, 1896, MTA.

CSEREI 1983

CSEREI Mihály: *Erdély története*. Kiadja BÁNKÚTI Imre. Budapest, 1983, Európa.

EOE XX. 1897

Erdélyi Országgyűlési Emlékek. XX. Szerk. SZILÁGYI Sándor. Budapest, 1897, MTA.

HERMÁNYI DIENES 1992

Hermányi Dienes szépprózai munkái. Sajtó alá rendezte, az előszót és a jegyzeteket írta S. SÁRDI Margit. Budapest, 1992, Akadémiai–Balassi.

HERNER 1988

Bornemissza Anna megbűvöltetése. Boszorkányok Erdély politikai küzdelmeiben 1678–1688. A tanulmányt írta és a dokumentumokat közreadja HERNER János. Budapest–Szeged, 1988, MTA Könyvtára.

³² TtREL I.1.c. 1. PH. 1717/1.

³³ PETRI 1901, 433. „1722-ben Wesselényi Anna jobbágyának telke van a középszolnoki Illésfalván, szilágycsehi jobbágyságai azok között vannak, akik 1725. november 15-dikén szintén kezeskednek gróf Gyulai István két szilágycsehi jobbágyáért”.

KONCZ 1891

KONCZ József: Vesselényi Pál minő feltételek alatt veszi vissza nejét Béldi Zsuzsannát (1778). *Erdélyi Protestáns Közlöny: Egyházi és Iskolai Hetilap*, 20. 1891. 31.

LUKINICH 1906

LUKINICH Imre: Gróf Bethlen Miklós bécsi fogságáról. *Irodalomtörténeti Közlemények*, 16. 1906. 80–93.

LUKINICH 1927

LUKINICH Imre: *A Bethleni gróf Bethlen-család története*. Budapest, 1927, Athenaeum.

NÉMETH 1988

NÉMETH S. Katalin: Adalék II. Apafi Mihály házasságához. *Acta Universitatis Szegediensis de Attila József Nominatae, Acta Historiae Litterarum Hungaricarum*, XXV. 1988. 197–199.

PETRI 1901

PETRI Mór: *Szilágy vármegye monográphiája*. I. Budapest, 1901.

SIPOS 2000

SIPOS Gábor: *Az Erdélyi Református Főkonisztórium kialakulása 1668–1713–(1736)*. Kolozsvár, 2000, Erdélyi Múzeum Egyesület.

SIPOS 2002

SIPOS Gábor: Református eljegyzések, házasságok és válások az erdélyi traktusok jegyzőkönyveiben. In: *Álom, ámor és mámor. A szerelem a régi magyar irodalomban*. Szerk. SZENTMIHÁLYI SZABÓ Géza. Budapest, 2002, Universitas.

SZABADI 2005

SZABADI István: 17. századi verses szövegek a Sinai- és Révész-hagyatékban. In: *A magyar költészet műfajai és formatípusai a 17. században*. Szerk. ÖTVÖS Péter–PAP Balázs–SZILASI László–VADAI István, Szeged, 2005, SZTE, 53–65.

TtREL I.1.a.2.

Tiszántúli Református Egyházkerület Levéltára, Püspöki Hivatal iratai, *Egyházkerületi közgyűlési jegyzőkönyvek*. 2. kötet.

TtREL I.1.c.1. PH. 1717/1.

Tiszántúli Református Egyházkerület Levéltára, Püspöki Hivatal iratai, *Igazgatási iratok*. 1. doboz.

WESSELÉNYI 1985

WESSELÉNYI István: *Sanyarú világ. Napló 1703–1708. I. 1703–1705. II. 1707–1708*. Közzéteszi MAGYARI András–DEMÉNY Lajos. Bukarest, 1985, Kriterion.